

УДК 336.22: 338.43

*Н. С. Прокопенко,
д. е. н., професор, ПВНЗ "Європейський університет"
О. О. Лемішко,
к. е. н., доцент, ПВНЗ "Європейський університет"*

ФІНАНСОВА І ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Розглянуто питання фінансової і податкової безпеки агропромислових підприємств. Охарактеризовано ознаки фінансової безпеки, запропоновано показники рівня впливу податкових механізмів на економіку аграрного сектора України з метою запобігання зниженню рівня податкової безпеки.

This article is about financial and tax security of agroindustry enterprises. It is described the features of financial security, proposed the figures of tax mechanisms influence level on economy of agricultural sector of Ukraine with the aim to prevent the decreasing of tax security level.

Ключові слова: фінансова безпека, податкова безпека, податки, податковий тягар, податкові механізми, податкове навантаження, податкове сприяння.

ВСТУП

Фінансова та податкова безпека є важливим чинником економічного розвитку галузі й країни в цілому. Вихід на світовий ринок вітчизняних підприємств несе позитивні здобутки у формування активізаційних процесів розвитку економіки господарюючих суб'єктів, але поряд з цим інтервенція іноземного капіталу на вітчизняний ринок спричиняє загрозу фінансовій безпеці підприємств країни, а в період фінансової кризи зростає і рівень податкової безпеки.

Зниження ризиків фінансової і податкової безпеки повинно здійснюватися через фінансову і податкову систему. Питанням фінансової безпеки присвячено праці вчених Барановського О., Бланка І., Гудзь О., Мартюшева Л., Ніколаюка С, Підйомного С., Смирнова С., Стецюка П. та ін. Розв'язанню проблем податкового регулювання, що прямо впливає на зниження податкової безпеки, приділялася увага відомих науковців: М.Я. Дем'яненком, П.А. Лайком, В.М. Мельником, В.П. Синчаком, А.А. Тарангул та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до з'ясування сутності фінансової безпеки, обґрунтування необхідності податкового регулювання з метою зниження рівня податкової безпеки в період фінансової кризи.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансова безпека країни, господарюючих суб'єктів — відносно нова дефініція, розробка якої зумовлена стрімким впливом іноземного капіталу на напрям і темпи реалізації важливих вітчизняних державних програм у всіх галузях економіки, науки і техніки, витісненням вітчизняної продукції з міжнародного ринку, що майже зроблено, отриманням необмеженого доступу до ресурсів країни, нав'язуванням контрактів на постачання морально застарілих і екологічно шкідливих виробництв і технологій. Протиправна діяльність на фондовому ринку проявляється у вигляді використання зарубіжного капіталу в вітчизняній економіці в обхід антимонопольному законодавству з ме-

тою ліквідації конкурентоспроможних підприємств на світовому ринку товарів і послуг вітчизняних підприємств, завоювання внутрішнього ринку нашої країни, заволодіння її власністю через участь у процесах приватизації і акціонування. Поряд з цим, велика кількість комерційних банків знаходяться під контролем іноземного капіталу, що сприяє заволодінню українськими підприємствами і організаціями, які мають стратегічне значення для економіки країни.

Всі ці чинники негативно впливають на рівень ВВП країни, на стан захищеності економіки України, вимагають внесення корективів у організацію системи забезпечення фінансової безпеки країни, а також вітчизняного законодавства. В умовах спаду ВВП в 2009 році і його незначного зростання у 2010 році це сприяє збільшенню боргового навантаження на державні фінанси і створює загрозу стабільності економічної ситуації і фінансово-податковій безпеці країни. За даними Рахункової палати, приріст державного боргу за 2008—2010 роки склав більше 100 млрд грн. Витрати на обслуговування і його погашення стрімко зростають і створюють великі ризики стосовно своєчасного виконання. Досить велике навантаження на держбюджет стосовно боргових виплат почалося з 2009 року і до теперішнього періоду середньорічні платежі складають більше 50 млрд грн [1].

Паралельно з цим актуальним є питання стосовно фінансової безпеки господарюючих суб'єктів [2], особливо своєчасної діагностики фінансових негараздів бізнес-партнерів до ознак яких можна віднести: раптова зміна банківських реквізитів, адреси місцезнаходження, контактних телефонів менеджерів; заміна основного власника (акціонерів); негативні зміни в стратегії розвитку бізнес-партнерів; інформація про реорганізацію підприємства; неповернення кредитів та невиконання зобов'язань за контрактами контрагентів чи відомості про раптову перевірку правоохоронними органами, податковими структурами. В період кризи підприємства намагаються оптимізувати свої витрати, в тому числі і податки. Держава, навпаки, підвищує вимоги до стягнення податкових платежів і відповідно використовувати схеми "оптимізації оподаткування" не в законодавчому полі стає більш ризиковано [3]. Розглядаючи значення податків для різних сфер економіки, необхідно зупинитися на такому важливому моменті як їх вплив на ринок продажу. У суспільному відтво-

ренні капіталу важливе місце займає реалізація продукції, обсяг якої зумовлений ємністю ринку. Ємність ринку визначається кінцевим платоспроможним попитом на засоби виробництва і предмети споживання, який залежно від напряму поділяється на особисте споживання, капіталовкладення, державне споживання і експорт. Держава за допомогою податкової політики намагається регулювати і змінювати цей попит і його структуру. Підвищення податків призводить до скорочення доходів населення, а, отже, і до зниження платоспроможного попиту. Податки впливають не тільки на платоспроможний попит, а й на товарні потоки зовнішнього ринку. Для податкового регулювання держава використовує митні збори, які слугують захистом від іноземного конкурента. Розглядаючи податки, слід зазначити і їх негативний вплив на деякі процеси в економіці. Зі зростанням податків посилюється також інфляція, викликаючи зростання цін на товари і послуги. Податки не є прямим інфляційним чинником, проте відіграють важливу роль в ціноутворенні. Так, податок на прибуток, єдиний податок і непрямі податки всіх видів справляють прямий вплив на ціну товарів і послуг, посилюючи інфляційні процеси в державі. Розглянемо питання про вплив податків на циклічні коливання розвитку економіки, що дослідив Н.Д. Кондратьєв у праці "Проблеми економічної динаміки" (1989 р.) [4]. У запропонованій ним теорії визначено комплекс соціально-економічних процесів, розвиток яких характеризується довготривалою періодичністю і внутрішнім взаємозв'язком між ними. Відносно викладеної концепції, ми вважаємо, що за наявності спаду в економіці або для посилення інвестиційної активності держава може відреагувати на це зниженням податків, надаючи, наприклад, знижку з податку на прибуток, який дозволяє підприємствам звільнитися від податків 10% своїх інвестиційних витрат. Це сприятиме підвищенню очікуваного прибутку від інвестиційних проектів і тим самим стимулюватиме інвестиційні витрати і сукупний попит. Проте, якщо ситуація повторюється кілька разів, підприємці приходять до висновку, що на спад в економіці політики реагують наданням знижки з податку або інших пільг, отже, коли настане спад, підприємці не поспішатимуть з капіталовкладеннями, чекаючи скорочення податків, яке збільшує прибутковість цих інвестицій, що призведе до посилення

Таблиця 1. Показники рівня впливу податкових механізмів на економіку аграрного сектора України

Назва критерію	Характеристика показника критерію	Формула визначення	Якісна характеристика впливу
Залежність рівня прибутку від податкового сприяння аграрному сектору	Показник, що характеризує залежність рівня податкового сприяння аграрному сектору і рівня прибутку, що залишається в галузі	$K_{спс} = \frac{Спс}{П}$, де Кспс – коефіцієнт, що показує рівень податкового сприяння галузі; Спс – сума податкового сприяння галузі;	При $0,5 < K_{спс} < 1$; велика залежність економіки галузі від податкової підтримки. При $0,5 > K_{спс} > 1$ мала залежність впливу податкового сприяння економічного розвитку аграрного сектора
Відношення податкового потенціалу і суми зібраних податкових доходів після застосування податкових механізмів	Показник, що характеризує, наскільки податковий потенціал більший за рівень зібраних податкових доходів галузі, після застосування податкових механізмів	$K_{пп} = \frac{ПП}{ПД}$, де Кпп – коеф. податкового потенціалу; ПП – податковий потенціал; ПД – податкові доходи	Чим більше Кпп наближається до 1, тим ефективніше діє податкова система, тим краще податкове планування та податкова дисципліна в галузі і позитивний вплив на застосування податкових механізмів. При $K_{пп} > 1$ простежується перевищення рівня податкового потенціалу над зібраними податковими доходами При $K_{пп} < 1$ – перевищення зібраних податкових доходів над податковим потенціалом, що відображає помилки в плануванні податкового потенціалу
Відношення рівня зміни надходження податків і рівня зміни ВВП галузі, після застосування податкових механізмів	Показник, що характеризує взаємозв'язок між збільшенням або зменшенням рівня податкових доходів галузі і збільшенням або зменшенням показника ВВП галузі після застосування податкових механізмів	$K_{звп} = \frac{Здп}{Звп}$, де Кзвп – коеф., що показує зміну рівня внутрішнього валового продукту від рівня податкових доходів, зібраних від цієї галузі після застосування податкового сприяння; Звп – коеф., що показує зміну рівня ВВП порівняно з минулим звітним періодом у галузі, у відсотках;	Якщо $K_{звп} = 1$, то не простежується вплив податкових механізмів на рівень ВВП, а відповідно і на економічний розвиток галузі. До того ж при збільшенні (зменшенні) рівня податкових доходів простежується таке ж збільшення (зменшення) валового внутрішнього продукту. Якщо $K_{звп} > 1$, то також не простежується вплив податкових механізмів на ВВП, а відповідно і на економічний розвиток регіону. До того ж при збільшенні (зменшенні) рівня податкових доходів простежується таке ж збільшення (зменшення) ВВП. Чим більше простежується відхилення між зростанням/зменшенням податкових доходів і зростанням/зменшенням ВВП галузі за один і той же період часу (при $-1 > K_{звп} < 0$, $0 < K_{звп} < 1$), тим сильніше ступінь впливу податкових механізмів на обсяг ВВП, а відповідно і на регулювання економіки.
Відношення рівня податкового навантаження до застосування податкових механізмів	Показник, що характеризує вплив податкових механізмів на рівень податкового навантаження	$Z_{пн} = \frac{ПНс}{ПН}$, що показує рівень зміни податкового навантаження після застосування податкових механізмів	При аналізі рівня податкового навантаження в галузі необхідно його диференціювати за такими суб'єктами: малий, середній і великий бізнес аграрного сектору. Якщо зміна рівня податкового навантаження на середній і великий бізнес після застосування податкових механізмів менша, ніж на малий бізнес, то можна зробити висновок, що податкові механізми позитивно впливають на соціальний розвиток, що опосередковано теж впливає на економіку аграрного сектора

кризового стану. Коли ж податки дійсно скоротяться, потік інвестицій стане надзвичайним сильним. Тим самим податкова політика держави може підсилити або ослабити стійкість інвестиційного процесу, впливаючи як на фазу спаду, так і фазу підйому. Але при цьому слід зазначити, що неефективність політики зумовлена не політичними помилками або нездатністю вчасно ухвалювати рішення, а реакцією людей на очікувані результати цих перетворень. Для планування заходів зі застосування податкових механізмів регулювання економіки аграрного сектору, а також оцінки результатів здійснення цих заходів, важливе значення має визначення рівня ефективності останніх [5; 6; 7]. Правильність з'ясування цього питання полягає в необхідності з'ясування рівня впливу податкових механізмів на економіку аграрного сектору. Рівень впливу податкових механізмів на економіку аграрного сектору характеризує якісний бік податково-економічного процесу або явища й означає характерну ознаку, на основі якої здійснюється оцінка або визначення, у даному випадку — економічна ефективність впливу податкових механізмів на регулювання економіки аграрного сектора (табл. 1).

Всі розглянуті інструменти податкових механізмів регулювання економіки аграрного сектора, визначення рівня впливу ефективності застосування податкових механізмів, а також віддзеркалення особливостей впливу податків на різні сфери економіки держави, зокрема в аграрному секторі, дозволяють дати загальну оцінку податковим механізмам, за допомогою яких держава впливає на економіку на шляху до ринкових реформ.

ВИСНОВКИ

Своєчасна діагностика фінансової безпеки дасть змогу забезпечити сталий розвиток аграрного сектора у контексті світо інтеграційних тенденцій. У свою чергу, використання сучасних підходів до визначення рівня впливу податкових механізмів на економіку аграрного сектора дало змогу уточнити, що останній характеризує якісний бік податково-економічного процесу або явища й означає характерну ознаку, на основі якої здійснюється оцінка або визначення, у даному випадку — економічна ефективність впливу податкових механізмів на регулювання економіки аграрного сектора. Запропонований підхід до визначення рівня впливу податко-

вих механізмів за допомогою ряду показників, що характеризують: залежність рівня податкового сприяння аграрному сектору і рівня прибутку, що залишається в галузі; наскільки податковий потенціал більше рівня зібраних податкових доходів галузі, після застосування податкових механізмів; показник, що характеризує взаємозв'язок між збільшенням або зменшенням рівня податкових доходів галузі і збільшенням або зменшенням показника ВВП галузі після застосування податкових механізмів, а також показник, що характеризує вплив податкових механізмів на рівень податкового навантаження, що дасть змогу впливати на зниження рівня фінансової і податкової безпеки господарюючих суб'єктів.

Література:

1. Финансовая безопасность Украины в опасности, — аудиторы [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://flot2017.com/show/news/32839>
 2. Гривківська О.В. теоретичні підходи до визначення фінансової безпеки сільського господарства // Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — № 4 (107). — С. 160—162.
 3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://b2blogger.com/pressroom/release/19434.html>
 4. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Кондратьев Н.Д. — М., ЭН: Економ. спадщина, 1989. — 209 с.
 5. Прокопенко Н.С. Методи оцінки ефективності оподаткування агропромислових підприємств // Вісн. Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Економічна серія. Еволюція наукових знань і сучасні проблеми економічної теорії. — 2005. — № 663. — С. 152—154.
 6. Прокопенко Н.С. Методичні аспекти формування податкової системи України / Прокопенко Н.С. — К.: ННЦ ІАЕ, 2009. — 90 с.
 7. Прокопенко Н.С. Основні положення методики дослідження впливу факторів на показники ефективності оподаткування підприємств аграрного сектора / Н.С. Прокопенко / Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Тези доп. (3—5 черв. 2005 р.) / Відп. ред. Р.А. Слав'юк. — Луцьк: Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2005. — С. 264—266.
- Стаття надійшла до редакції 17.01.2011 р.*